

Rumeli Türküleri

Gülçin YAHYA KAÇAR*

*Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicrân derindedir!
Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.*
(Yahya Kemal Beyatlı)

ÖZ

Rumeli eyâleti 500 yıldan fazla bir süre Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmış, imparatorluğun en büyük ve en önemli beylerbeyliğinden biri olmuştur. Günümüze kadar ulaşan kültür mirasının büyük bir kısmı bu dönemde inşa edilmiştir. Rumeli türküleri denince Rumeli bölgesi sınırları içindeki sanatkârlar ve halk tarafından bestelenmiş türkü formundaki eserler akla gelmektedir. Rumeli bölgesine ait 356 adet Rumeli türküsü tespit edilmiştir. Bu çalışmada türküler konularına, makam ve usûl yapılarına, melodik ve ritmik özelliklerine göre farklı açılardan değerlendirilmiştir. Ayrıca Rumeli bölgesinde ve türkülerinde kullanılan çalgılara da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rumeli, Rumeli türküleri, Türk müziği, Türk müziği çalgıları.

ABSTRACT

The Rumeli Folk Songs

Rumeli was one of the biggest and important provinces of the Ottoman Empire, which stayed under the Ottoman sovereignty for more than 500 years. The majority of cultural heritage extending to our times was built during this period. Rumeli folk songs are ballads composed by musicians and people of the Rumeli region. The total of 356 Rumeli folk songs has been compiled. In this study, these folk songs were evaluated in terms of their mode, melody, and rhythmic structure. Additionally, musical instruments played in Rumeli region and folk songs were studied.

Key Word: Rumeli, Rumeli folk songs, Turkish music, Turkish instruments.

* Doç Dr., Gazi Üniversitesi Müzik Bölümü Öğretim Üyesi, ANKARA,
e-posta: gulcin@gazi.edu.tr

1. Tarihçe

Rumeli eyâleti 500 yıldan fazla bir süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmış, protokolde birinci sırada yer almış, imparatorluğun en büyük ve en önemli beylerbeyliğinden biri olmuştur. 1361 yılında Sultan I. Murâd döneminde Edirne'nin Osmanlı topraklarına katılmasıyla Balkanlardaki Türk nüfusu artmaya başlamış, "Rumeli Eyâleti" adı verilen bu topraklar, Anadolu'yla birlikte Osmanlı devletinin iki temel siyasi ve kültürel hakimiyet alanından biri olmuştur. Rumeli Beylerbeyliği 1363 yılında Osmanlı devletine bağlı bir eyâlet olarak kurulmuş, bölgede yeni ve parlak bir dönem başlamıştır.

Rumeli eyâleti, Kânûnî döneminde de Paşa Livası (sırasıyla; Edirne, Sofya, Manastır), Gelibolu, Silistre, Niğbolu, Vize, Sofya, Köstendil, Midilli, Semendire, İskenderiye (İşkodra), Avlonya, İlbasan, Ağrıboz, Tırhala, Prizren, Alacahisar, Vidin, Florina, Mora, Vilçitrin, Yanya, Karlilili, İzvornik, Hersek, Bosna, Selânik, Kızılcâ Müsellem, Voynuk, Çingâne, Karadağ, Kefe ve Ohri sancakları olarak teşkilâtlandırılmıştır. 1521'de Rumeli eyâleti en geniş sınırlarına kavuşmuş ve 32 sancak olmuştur (Öztuna 1994: 320). Bugün Türkiye'nin Doğu Trakya'sı, Bulgaristan ve Arnavutluğun tamamı, bütün adalar (Mora dışında) ve Yunanistan, Makedonya, Kosova, Karadağ, Sırbistan, Romanya'dan Dobruca, Moldova'ya ile Ukrayna'nın Kırım'a kadar olan Karadeniz sahilleri, Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın Voyvodina bölgesi, Hırvatistan, Slovenya, Macaristan'ı içine alan çok geniş bir bölgeyi kapsamaktadır.

Türkler, Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hakim olmadan çok önce Balkanlara yerleşmiş ve bölgenin etnik, sosyal ve kültürel yapılanmasında önemli bir rol oynamışlardır. 13. yüzyıla kadar Balkanlarda yaşayan Türk toplulukları burada Orta Asya'dan getirdikleri kültüre ait derin izler bırakmışlardır (Ahmedbeyoğlu 2001: 137). Osmanlı döneminde bu bölgeye göç eden Türkler, Rumeli'de büyük bir Müslüman-Türk nüfusu meydana getirmiştir. Zengin kültürün bu bölgeye taşınmasını, paylaşılmasını ve bölgede kökleşmesini sağlamışlardır. 15. yüzyılda, Trakya, Bulgaristan ve Makedonya tamamen Türk hakimiyeti altına girmiştir (Erkan 2003 : 15).

Osmanlı yönetimi, bu bölgelerde iskanla birlikte imar çalışmalarına da önem vermiş, Balkanlar baştan sona han, hamam, cami, köprü, medrese gibi Osmanlı eserleriyle donatılmıştır. Bu huzur ve refah dolu dönem 19. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Bölgeye göç eden Müslümün-Türk halklar, beraberlerinde Anadolu-İslam kültürünü, mimarisini, el sanatlarını, Türk Orta Asya-Anadolu kültür ve gelenegini, folklorunu taşımışlardır. Gittikleri bölgelerde, yerel halkla sıkı dostluk ilişkileri kurmuşlar, ilişkiler sadece ticaretle sınırlı kalmamıştır. Bölgenin

sosyal ve kültürel yapısı büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüze kadar ulaşan kültür mirasının büyük bir kısmı bu dönemde inşa edilmiştir. Yeme-içme, giyim-kuşam adet ve gelenek gibi günlük hayatın temel unsurlarından halk türkülerine, anlatılan fıkralardan atasözlerine kadar yaşam tarzının bütün unsurları yerel halkın hayatına girmiş, etkileşim göstermiş ve önemli bir yer tutmuştur.

Balkanlarda, Osmanlı yönetimi tarafından sürdürülen imar faaliyetleri, bilim, kültür ve sanat konusunda önemli ilerlemelere yol açmıştır. Özellikle bu dönemde inşa edilen medrese, mektep, tekke ve zaviyeler, yeni bilim ve sanat insanlarının yetişmesini sağlamıştır. Nitekim II. Beyazıt döneminden itibaren yazılı metinler üreten sanatçılara rastlanmaya başlanmıştır. Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğu içinde, sanatçı, bilim ve devlet adamı üreten bir merkez haline gelmiştir. 16.-17. yüzyıllar arasında, devlet içinde görev alan 22 sadrazam Bosnalı'dır. 16. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı edebiyat eserlerinin büyük bir kısmı da Balkanlarda üretilir olmuştur (İsen 1997: 67). Osmanlı sarayından başlanarak taşrada şehzade sancakları ve beyler, kendi konumlarına uygun bir sanatçı kadrosunu maiyetlerinde bulunduruyorlardı. Böyle bir kadro, yöneticiliğin şartlarından sayılıyordu. Osmanlı Rumelisi özel konumu nedeniyle çok sayıda akıncı ailesinin de barınma yeri idi. Bu yüzden ki akıncı beyleri, çevrelerinde maiyetlerindeki serdengeçtileri sürekli istim üzerinde tutacak derviş-meşrep şairlere ihtiyaç duyarlar ve onları himaye ederlerdi (İsen 2003 : 225).

Fransız İhtilali'ni takip eden dönemde, aşırı milliyetçilik akımlarının etkisi altına giren Balkan ulusları, Osmanlı yönetimine karşı, peş peşe isyanlar başlatmış ve kendi ulus devletlerini kurmuşlardır. Bu dönemde, tersine bir göç yaşanmış, Balkan Türklerinin büyük bir kısmı Anadolu'ya dönmek zorunda kalmışlardır. Ancak bütün bu göçe rağmen, Balkanlarda hatırı sayılır miktarda Türk nüfusu kalmış, bu gruplar anavatanla olan bağlarını koparmamışlardır. İşkodra ve Edirne 1878'de ayrı birer vilâyet hâline getirilince, Rumeli eyâleti tamamen ortadan kalkmış ve Rumeli coğrafi bir tâbirden ibâret kalsa da kültürü ve türküleri yaşamaya devam etmiştir. Balkan ülkelerinde yaşayan Türk ve Müslüman halklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra anavatanla olan bağlarını kesmemiş, kendi kimliklerini her türlü baskıya rağmen korumayı başarmışlardır (Öztuna 1994 : 447).

Kültürel kimliklerin en kuvvetli ifadelerinden biri müziktir. Müzik halkın hem bireysel yaşantılarını hem de toplumsal yaşantılarını anlatan bir sanattır. Çok geniş kitlelere ulaşan ve geniş kitleleri etkileyen bu sanatla o topluma ait yaşanmışları ve yaşantıları öğrenmek mümkündür. Toplumun moral değerlerini, hassasiyetlerini, özelliklerini, duygularını yansıtan müzik

sanatıdır. Rumeli bölgesinde oluşan ve günümüze ulaşan müzik eserlerine bakıldığında isimleri günümüze kadar ulaşmamış ancak besteleri ulaşmış pek çok sanatçının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. İmparatorluğun gücü ile müzik sanatının gücü arasındaki paralellik gözden kaçırılmamalıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Rumeli eyâleti nasıl ki siyasi ve kültürel alanda birinci sırada yer alan bir eyâlet oldu ise günümüzde dahi Rumeli Türküleri tarihten gelen ihtişamı ve gücüyle Türk müziği repertuarındaki çok önemli yerini korumaktadır. Türk müziğinde en çok kullanılan formlardan biri olan türkü, Türk halk edebiyatında en çok kullanılan bir nazım şeklidir. Koşma ve destana benzeyen klâsik dörtlükler şeklinde, ancak değişik hece kalıplarıyla söylenmiştir. Türkülerin son mısraları genellikle her dörtlüğün sonunda tekrar eder. Gerek Türk sanat müziğinde gerekse Türk halk müziğinde ve halk şiirinde en değişken şiir ve beste şeklidir. Bir terennüm şiiri olduğundan coşkun duyguların şiirin kalıbına sığmadığı şeklinde de düşünülebilir. Bu sebeple tekrar eden son mısralar bestelerde türlü kalıplara dökülür. Şâir demek istediğini bu mısralara sığdıramamışsa, dörtlüklere beşinci ve altıncı mısraları eklediği gibi, bazen de bu ekler daha artarak üçlü ya da dörtlü nakaratlar şekline dönüşebilir. Türkülerin bestecilerinin çok azı bilinmektedir. Çoğunlukla sözleri de anonimdir. Aşk, sıra hasreti, tabiat güzellikleri, sevgiliyi sembolize eden turna, ceylan, âhû vb. kavramlar konu olarak seçilmiştir. Taşlama niteliğinde olanları da vardır. Çoğunlukla 11'li hece kalıbı ile söylenmekle birlikte kesin bir vezin sınırlaması yoktur. Ancak 17. yüzyılda 8'li hece ile söylenen şekillerine de rastlanır. Beste düzeni içinde asıl şiirle ilgisi bulunmayan "hey, de, aman vb." gibi tamamlayıcı sözcük ve hecelerin eklendiği olur (Özalp 1992 : 23). Türküler bağımlı bir beste türü olmadığından belirli ve kurallı bir melodik yapıya sahip değildir. Ancak, türkü besteğinde bir samimiyet dikkati çeker. Eserin belkemiğini teşkil eden makamın seyir özelliklerine uygunluk belli ölçülerde mevcuttur. Hüseyinî makamında bestelenmiş olan bir türkü muhayyer makamına benzeyen bir seyir özelliği gösterebilir.

Rumeli türküleri adı altında toplanan eserler beş yüzyılı aşkın bir Rumeli yaşantısının özeti gibidir. "Serhad" denince hep Avrupa ülkeleri ile ilgili sınır boyları akla gelmiştir. Bu sebeple bu türkülerin bir bölümü "Serhad Türküleri" adı altında toplanmıştır ki, bugün "Kahramanlık Türküleri" olarak anılmaktadır. Rumeli türkülerinin ilk derlemesi udî Nevres Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Geniş çaplı ikinci derlemeyi ise tanburacı Osman Pehlivan, Muzaffer Sarısözen ve Kemal Altınkaya yapmıştır. Bu derlemelerin bir kısmının notaları TRT Müzik Dairesi Başkanlığı arşivinde bulunmaktadır. Türk halk müziği derleme çalışmaları sırasında da pek çok Rumeli türküsü

derlenmiştir. Beste tekniği, makamların seyir ve ritmik özellikleri açısından bu eserler klâsik üslûb özelliği taşırlar. 19. yüzyılda büyük ilgi ile dinlenen ve sevilen Rumeli türküleri büyük bestekârlarımızı da etkileyerek, başta Dede Efendi olmak üzere Rumeli tarzı eserler bestelemişlerdir. Yine bu tür eserlerin bazıları köçekçe takımlarına mal edilerek çalınıp söylenmiştir. Melodik cümleleri çok renkli ve hareketli olan çalgı müziği eserleri de vardır. Her tür mûsikîde olduğu gibi Rumeli türkülerinin de bir otantizm ve icrâ üslûbu vardır. Başlı başına bir repertuar oluşturan bu eserlerin çoğu gerçek bir beste niteliğindedir (Özalp 1992 : 24).

Rumeli türküleri üzerine yapılan bu araştırma kapsamında 356 adet türkü tespit edilebilmiştir. Bu türküler konularına, makam ve usûl yapılarına, melodik ve ritmik özelliklerine göre farklı açılardan değerlendirilmiştir. Ayrıca Rumeli bölgesinde ve türkülerinde kullanılan çalgılara da yer verilmiştir.

2. Rumeli Türkülerinde Görülen Çeşitli Özellikler

2.1. Rumeli Türkülerinde Ele Alınan Konular

Rumeli türküleri denince akla ilk gelen tema kahramanlıktır. Kahramanlık temasının ardında 500 yıllık tarihi süreçte kazanılan zaferlerin etkileri mevcuttur. Türkü güftelerinde akıncı ve serhadların zafer sevinci hissedilmektedir. Feth edilen yerlerle ya da savaş yapılan yerlerle ilgili pek çok türkü günümüze kadar gelmiştir. Hepsinin konusu kahramanlık, savaşlar, düşmandan alınan ya da düşmana kaptırılan ülke ve şehirlerle, bu şartlar altında gelişen gönül maceraları ile bütünleşir. Üslûb ve ifadelerinde yığıtlıklarle duygusalıklar yan yana gelmiştir. Tuna Nehri'nin, Rumeli'ndeki Türk toplumunun ve Türk askerinin hayatında unutulmayan hatıraları vardır. Bunun için bu grup Rumeli türküleri "Tuna Türküleri" adı ile de anılır. Bu türkülerde de elden çıkan kaleler, Tuna boylarına serpilmiş ve sık sık el değiştiren şehirler, burarlarda yaşanan mutluluklar ve pişmanlıklar, aşklar, hasret ve umutsuzluklar gibi türlü beşerî duygular ifade edilmiştir. Bu türlerin bir bölümü İstanbul folkloru içinde eriyerek kimlik değiştirmiştir. Bir bölümü ise, tıpkı Anadolu türküleri gibi, daha değişik konuları içermiştir. İşlenen olaylar ya da duygular olayın geçmiş olduğu yerlerin adı anılarak besteye bağlanmıştır. "Estergon Kalesi", "Kırımdan Gelirim Adım da Sinandır", "Buna Er Meydanı Derler", "Mert Dayanır Nağmert Kaçar" gibi türküler bunlara örnektir. Gazi Osman Paşa türküsü olarak bilinen Kürdî makamındaki türkü de kazanılan bir zafere istinâden bestelenmiştir. "Gazi Osman Paşa Rus savaşı başladığı zaman Vidin'de bulunuyordu. Plevne'yi müdafa için emir alır almaz derhal oraya koştu ve orada tarihin en büyük müdafaasını yaptı. Üstün kuvvetlerle savaştı. I. ve II. Plevne savaşlarını kazandı. Fakat üstün kuvvetler karşısında kaleye çekilerek tam dörtbuçuk ay kaleyi müdafa etti. 20 Temmuz 1877'de büyük

kumandan Osman Paşanın Plevne zaferi ile tarihte bir altın sayfa daha açıldı” (Cebeci 2006 : 6).

Tuna nehri akmam diyor
Etrafımı yıkmam diyor
Şanı büyük Osman Paşa
Plevne'den çıkmam diyor

Olur mu böyle olur mu
Evlat babayı vurur mu
Sizi millet hainleri
Bu dünya size kalır mı

Kılıcımı vurdum taşa
Taş yarıldı baştan başa
Namı büyük Osman Paşa
Askerinle binler yaşa

Nevâ makamında ve İkiz Aksak - Devr-i Hindî değişmeli usûlündeki çok bilinen diğer bir kahramanlık türküsü ise şöyledir:

Kırımdan gelirim
Adım da Sinandır (Hey hey aman adım da Sinan'dır)
Kılıncımın suyu yar suyu
Kandır da dumandır (Hey kandır da dumandır hey)
Kırımdan gelirim
Atım da araptır (Hey hey aman atım da araptır)
Gizlenme Nemçelu Nemçelu
Halinde haraptır haraptır (Hey halin de haraptır)
Gizlenme Namçelu Namçelu
Meydan da buradadır (Hey meydan da buradadır hey)

Bölge insanının karakterinde olan yiğitlik, çalışkanlık, nezâket, espiri, saygı, neşe gibi özelliklerin yanı sıra aşk, hasretlik, sevdiğine kavuşamama gibi konular da türkü güftelerinde kendini göstermektedir. Hicaz makamında ve Sofyan usûlündeki Rumeli türküsünde olduğu gibi.

Gemi kalkar sular akar
Giymiş mor fesini de Süleyman
Bakışı canlar yakar
Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar
Yeşil sandık kilidi
Üstünü toz bürüdü
Geçme kapım önünden Süleyman
Civan ömrüm çürüdü

Rumeli türkü güftelerinde Rumeli insanına ait kılık-kıyafet, gelenek-görenek, yeme-içme alışkanlıkları, bölge insanına takılan adlar, lâkablar da yer almaktadır. Güftelerde kullanılan bazı kişi ve yer adları ise şöyledir:

Bayan adları: Asiye, Emine, Dürriye, Fatma, Feride, Gülizâr, Hatice, Hûriye, Kâmile, Kâzibe, Murâdiye, Nâciye, Nâzike, Pâkize, Râbiye, Ramize, Refiye, Sabriye, Sâniye, Sıdika, Şâkire, Şâzo, Zeliha vb.

Bay adları: Ahmed, Ali, Aliş, Bilâl, Deli Bekir, Debreli Hasan, Halâl, Hamdi, Hasan, Meço İbiram, Mehmet, Osman, Receb, Sinan, Süleyman, Şefo vb.

Yer adları: Ahırköy, Arda Boyu, Bağdat, Beligrat Kal'ası, Bursa, Demirköy, Drama, Drama Köprüsü, Estergon Kal'ası, Evreşe, Fındıklı, Hotina, İslimye, İstanbul, Kalkandere Ovası, Kırcaali, Kırım, Kumanova, Lofça, Maçın Dağı, Manastır Köprüsü, Mavrova, Mayadağ, Namçelu (Avusturya), Otina, Pirin Köprüsü, Pirlepe, Radalya Minaresi, Rodop Dağları, Selanik, Serez, Şumnu, Tuna Nehri, Üsküp, Yemen.

2. 2. Rumeli Türkülerinde Kullanılan Makamlar ve Ezgisel Yapı

Makam kendine has perde ve aralıklardan meydana gelen müzik dizilerinin özel bir ezgi dolaşımı (seyir) içinde meydana getirdiği yapıdır (Yahya 2002: 71). Türk halk müziğinde *Ayak* kelimesi ile ifade edilmektedir. *Kerem Ayağı*, *Garip Ayağı*, *Mütezad Ayağı* gibi isimlendirmeler *Kürdühicazkâr*, *Hicaz*, *Mâhûr* gibi makamlara karşılık olarak kullanılmıştır. Usul yapıları aynı olmakla birlikte *Düyek*, *Aksak*, *Curcuna* gibi usûl adları yerine *Dört Vuruşlu*, *Birleşik Dokuzlu*, *Karma Onlu* gibi adlar kullanılmıştır. *Terennümün* adı *Bağlantı*, *Nakaratin* adı ise *Kavuştak* olmuştur. Türk müziğinin çeşitli dönemlerinde yapılan, günümüzde de pek çok hataları ile devam eden ve kullanılan sınıflamalardan biri Türk halk müziği ve Türk sanat müziği ayrımının yapılmış olmasıdır. Özünde tamamen bir olmakla birlikte sadece işleniş ve tavır farkından ibaret olan bu müzik sanki farklı iki müzikmiş gibi yıllarca öğretilmiştir. Müzik çevrelerince takdimi bu şekilde yapıldığı için halkın bilgilendirilmesi de bu yönde olmuştur. Farklı köklerden beslenmiş iki (halkın bağrında-saray çevrelerinde) ayrı müzik olarak sunulsa da makam yapısı, ezgisel özellikleri, usûl kullanımı, form, güfte, çalgı çeşitliliği gibi unsurların ortak olması göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konudur. Rumeli türküleri yukarıda anlatılan bu özelliklerin tümünü ortak bir paydada toplamış bir müziktir. Makam yapısı, ezgisel özellikleri, usûl kullanımı, form, güfte, çalgı çeşitliliği çok geniş bir coğrafyanın, kültürel bir birikimin incelikleriyle doludur. Rumeli türküleri denince Rumeli bölgesi sınırları içindeki sanatkârlar ve halk tarafından bestelenmiş türkü formundaki eserler akla gelmektedir. TRT arşivinde ve repertuarında bulunan ve notaları ile tespit edilebilmiş 356 adet Rumeli türküsü mevcut-

tur. Bu türkülerde Türk sanat müziğinde de kullanılan 29 değişik makamın kullanıldığı görülmüştür. Tarafımızca yapılan bu incelemede 356 adet türkü notası seyir özellikleri, makam yapıları, usûl özellikleri, güfte incelemeleri açısından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Notasına ulaşılan Rumeli türküleri öncelikle tarafımızca icra edilmiştir. Makam ve usûlleri tespit edildikten sonra çetelesi tutularak tablolar oluşturulmuştur. Pek çoğu anonim (sahibi bilinmeyen, sahibi olmayan değil !) olan bu türkülerde makam seyir özellikleri klâsik uslûbla tamamen örtüşen bir yapıdadır. Çok sesli unsurların ya da batı müziği tonalitesine yakın Nihavend, Bûselik gibi makamların kullanılmadığı tespit edilmiştir. “Anadolu bölgesine ait 4000 türküde yapılan makam tespitinde” (Turhan 1993: XI) olduğu gibi Rumeli türkülerinde de en çok kullanılan makam 90 adet türkü ile Hüseyinî makamıdır. Hicaz, Segâh, Uşşak, Rast, Eviç, Karcığâr, Kürdî, Sabâ, Mâhûr, Muhayyer, Hüzzam, İsfahan, Zavil, Çargâh, Hicazkâr, Acemaşiran, Muhayyerkürdî, Acem, Bayatî, Nişabûrek, Şehnâz, Nikriz, Acemkürdî, Gülizâr, Suznâk, Nevâ, Sabâ Zemzeme, Tâhir makamları ise Rumeli türkülerinde kullanılmıştır. Aşağıdaki tablo da Rumeli türkülerinde kullanılan makamlar ve adetleri gösterilmiştir.

Tablo I**Rumeli Türkülerinde Kullanılan Makamlar ve Türkü Adetleri**

Makam	Adet	Makam	Adet	Makam	Adet
Hüseyinî	90	Muhayyer	6	Nişabûrek	2
Hicaz Ailesi	63	Hüzzam	5	Şehnâz	2
Segâh	34	İsfahan	5	Nikriz	2
Uşşak	33	Zâvil	5	Acemkürdî	1
Rast	25	Çargâh	4	Gülizâr	1
Eviç	19	Hicazkâr	4	Suznâk	1
Karcığâr	15	Acemaşiran	3	Nevâ	1
Kürdî	11	Muhayyerkürdî	3	Saba Zemzeme	1
Sabâ	8	Acem	2	Tâhir	1
Mahûr	7	Bayatî	2	-	-

Türk müziğinde makamı meydana getiren dizi ve seyir özelliği gibi unsurlar bulunmaktadır. Makam dizilerini oluşturan dörtlü ve beşli cinsler, dizi parçaları makama özgü seyir özelliği ile birleşince makama ait ezgisel grafik ve kulakta bıraktığı duyuşsal tını ortaya çıkmaktadır. Hicazkâr makamında ve Aksak usûlündeki “Salkım Söğüdün Altında Oturmuş, Beyaz Ellerini de

Suya Batırmış” adlı Rumeli türküsünde gerek Hicazkâr makamı seyir özelliği gerekse, Aksak usûl kullanımı Türk sanat müziğindeki klâsik anlayışla yapılmıştır. Ayrıca mısra aralarında kullanılan ve klâsik müzikte *lâfzî terennüm* adı verilen efendim, aman, yârim gibi kelimelerin de terennüm şeklinde kullanılması dikkat çekicidir.

Hicazkâr Türkü

Salkım Söğüdün Altında Oturmuş

Usûlü: Aksak

Saz.....

Sal kım sö ğü dün al tın da yâ rim

o tur muş a man Saz.....) o tur muş a man (Saz.....)

Be yaz el le ri ni de yâ rim

su ya ba tır mış (Saz.....)

Rumeli türkülerinin pek çoğu bir aranağme ile başlamaktadır. Tanburacı Osman Pehlivan’dan alınan Eviç makamında ve Aksak usûlündeki “Ey Benim Mestâne Gözlüm, Şimdi Buldum Ben Seni” güftesi ile başlayan türkü buna bir örnektir. Ayrıca aralarda saz payları, bağlantı nağmeleri de bulunmaktadır. Güftelerde yer alan divan edebiyatında sıkça kullanılan mestâne gözlüm, bâd-ı sâbâ, divâne, efkâr, zülûf, şarâb, bend, zâr, umman gibi kelimeler de Rumeli türkülerinde kullanılmıştır.

Eviç Türkü

*Ey Benim Mestâne Gözlüm**Usûlü: Aksak*

(Saz .....)

3

5

Ey be nim mes ta ne göz lüm a man Şim di bul dum

8

ben se ni (Saz.....) Be na şık lık

Hicaz (Uzzal) makamında ve Sofyan usûlündeki “Şanışın Altından Gelir Geçersin, Kanımı Kadehe Koyup İçersin” güfteli Rumeli türküsünde küçük değerlikli notaların bulunduğu ve bölgeye ait gırtlak nağmelerinin belirgin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Türk müziğinde kullanılan notalar kimi zaman sadece eseri hatırlatıcı değer taşımaktadır. Bölgeye ait karakteristik icra tavırları notada kağıt üzerinde belli olmasa da küçük değerlikli notalar arasında yapılan gırtlak nağmeleri o bölgenin tavrını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki Rumeli türküsü buna bir örnektir.

Hicaz Türkü

*Şanışın Altından Gelir Geçersin**Usûlü: Sofyan*

Şa nı şın al tın da ne fen³ dim ge lir ge çer sin

4

hey he ya ma na man (Saz.....)

7

Ka nı mı ka de he e fen dim

10

ko yup i çer sin hey he ya man na man

2. 3. Rumeli Türkülerinde Kullanılan Usûller ve Ritmik Yapı

Vuruşların değerleri birbirine eşit veya eşit olmayan, fakat mutlaka muhtelif kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen belli kalıplar halindeki sayı veya vuruş gruplarına usûl denir. Kuvvetli ve zayıf vuruşların ve zamanların değişik şekilde sıralanması ve bu vuruşların kıymetlerinin değişik olması usûller arasında farklılaşmayı meydana getirmiştir. Usûlün vurulan her parçasına darb denir. Darb-ı Fetih, Darb-ı Türkî gibi (Özkan 2006 : 606). Fetih vuruşu, Türk vuruşu Türk müziğinin karakteristik usûllerinden olduğu gibi bu mûsikiye ait bir vuruştur. Türkü formundan ziyade büyük formlardaki eserlerde rastlanmaktadır. İncelenen notaların sadece bir tanesinde Darb-ı Türkî usûlüne rastlanmıştır. Hüseyinî makamında “Üşüdüm Eminem Üşüdüm, Cihânı Başıma Üşürdüm” güfteli türküde Darb-ı Türkî usûlü kullanılmıştır.

Rumeli türkülerine ait usullerin yapıları incelenerek çeteleleri tutulmuş ve tablolaştırılmıştır. 23 adet farklı usûlün kullanıldığı görülmüştür. Tarafımızca yapılan bu inceleme sonucunda 356 adet Rumeli türküsünde en çok kullanılan usûl Aksak usûldür. 167 adet ile Aksak usûlü kullanıldığı tespit edilmiştir. 9/8 lik Aksak usûlünün yanı sıra diğer 9/8'lik Raks Aksağı, Evfer, Oynak usûllerinin de kullanıldığı görülmektedir. Tek zamanlı usûllerden olan Türk Aksağı, Devr-i Hindî, Devr-i Tûran, Tek Vuruş gibi usûllerin kullanılması da Rumeli türkülerindeki usûl çeşitliliğine birer örnektir. Aşağıda Rumeli türkülerinde kullanılan usûller ve türkülerin adetleri gösterilmiştir.

Tablo II

Rumeli Türkülerinde Kullanılan Usûller ve Adetleri

Usûl	Adet	Usûl	Adet
Aksak 9/8	167	Curcuna 10/8	2
Sofyan 4/4	55	Evfer 9/8	2
Devr-i Hindî 7/8	33	Oynak 9/8	2
Düyek 8/8	27	Ağır Aksak 9/4	1
Nim Sofyan 2/4	17	Semâî 3/4	1
Devr-i Tûrân 7/8	15	Tek Vuruş 11/8	1
Türk Aksağı 5/8	9	Nim Berefşân 16/8	1
Raks Aksağı 9/8	5	Devr-i Revân 14/8	1
Aksak Semâî 10/8	3	Darb-ı Türkî 18/8	1
Devr-i Hindî 7/4	3		

Türk mûsikîsinin kendine özgü usûl yapısı dışında 2/4'lük ve 3/4'lük gibi bazı batı müziği ritimleri de Rumeli türkülerinde kullanılmıştır. 3 zamanlı Batı Vals ritminde bestelenmiş olan tek türkü meşhur Osman Paşa türküsüdür. "Tuna Nehri Akmam Diyor Etrafımı Yıkمام Diyor" güftesiyle başlayan bu türkünün icrasında vals ritminden ziyade, vakûr, güç, yiğitlik duygularının hissedildiği görülmektedir. Aşağıda Osman Paşa türküsünün notaları görülmektedir.

Kürdî Türkü

Tuna Nehri Akmam Diyor

Usûlü: Semâî

1543 yılında Fransa Kralı I. François Kanûnî Sultan Süleyman'ın politik yardımına teşekkür ederken İstanbul'a bir de orkestra gönderir. Kanûnî Sultan Süleyman şahsen bu müzikten hazzetmesine rağmen, bütün çalgıları yaktırarak, müzisyenleri gayet kıymetli hediyelerle Fransa'ya geri gönderir. Hareketinin sebebi bu tarz müziğin Türk ordusunun harp şevkine ve kahramanlığına olumsuz tesir ederek onu yumuşatacağından çekinmesine bağlanabilir (Kosal 1999 : 640). Kanûnî Sultan Süleyman'ın bu davranışından en az 334 yıl sonra bestelenmiş olan Semâî usûlündeki bu türküde (Plevne Zaferi 1877 kazanılmıştır). Batı müziğine ait bir unsur görülmektedir. Ancak bu Rumeli türküsü hiç bir zaman vals edâsı ile söylenmemiştir.

9/8'lik usûllerin bir değişimi olan Oynak usûlündeki "Üç Çınar Altında Lambalar Yanar, Herkes Sevdiğine Böyle mi Yanar" güfteli Karcıgar türküde Rumeli insanının neşeli, canlı, hareketli kişiliğini görmek mümkündür. Türkü yine bir aranağme ile başlamış 32'lik, 16'lık nota değerleri ve ara sazları ile coşkuyu tasvir etmektedir. Aşağıda bu türküye ait nota görülmektedir.

Karcıġâr Türkü
Üç Çınar Altında Lambalar Yanar

Usûlü: Oynak

(Saz.....)

Üç çı nar al tın da A si ye ma man

lam ba lar ya nar (Saz.....)

Her kes sev di ği ne A si ye ma man

büy le mi ya nar

Rumeli türkülerinde sıkça rastlanan “hey, aman” kelimeleriyle uzayan seslerin, bulunmasıdır. Bu seslerin uzaması sırasında ritm çalgılarının (davul, zil, kös) usûlü bir coşku içinde vurması daha sonra bağlantı sazlarına ve aranağmelere geçilmesi de Rumeli türkülerinin ayrı bir özelliğidir. “Tuna’nın Eser Bâd-ı Sâbâ Yeli, Kıyıları Çalkar Çalkar Seli” güfteli Karcıġâr makamındaki Oynak usûlündeki Rumeli türküsünde görülen ve aşağıda bir bölümünün notası bulunan türküde bu özellikleri görmek mümkündür.

Karcığâr Türkü

Tuna'nın Eser Bâd-ı Sâbâ Yeli

Usûlü: Oynak

(Saz.....) Tu na nı n e ser ba dı
sa ba sa ba
ye li de Tu na nın he y
(Saz.....) Kı yı la ra
çal kar ça l ka r se li de Tu na nın he y

Rumeli türkülerinde rastlanan diğer bir ritmik özellik de türkü içinde serbest söylenen bölümlerin olmasıdır. Bu serbest bölümlerden sonra yine coşkulu, neşeli bir giriş bulunmaktadır. Yine “Tuna'nın Eser Bad-ı Saba Yeli, Kıyıları Çalkar Çalkar Seli” güfteli Karcığâr makamındaki Oynak usûlündeki Rumeli türküsünde bu özellikleri görmek mümkündür.

Rumeli türkülerinde görülen diğer bir özellik de aynı eser içinde birden fazla, farklı usûllerin kullanılmasıdır. Türk Aksağı-Devr-i Hindî, Fahte-Darb-ı Türkî, Düyek-Devr-i Hindi-Aksak Semâî gibi değişik usûl bağlantıları tesbit edilmiştir. Değişik usûl bağlantıları Tablo III. de gösterilmiştir. 15 zamanlıya kadar olan küçük usûllere rastlanıldığı gibi 20 zamanlı büyük usûllere de rastlanmaktadır. 17 ve 19 zamanlı usûl kalıpları Türk sanat müziği nazariyatı içinde yer almamakla beraber türkülerde kullanılmaktadır. Ancak bu zamanlı usûllerin bir adı yoktur. Rumeli türkülerinde 4/8 zamanlı bir usûlle 6/4 zamanlı bir usûlün birleşebildiği de görülmektedir. Mertebeleri farklı olan bu usûllerde yavaştan hızlıya ya da tersi bir ritm söz konusudur. Aşağıdaki tabloda türkülerde kullanılış olan usûl değişimleri görülmektedir.

Karcıġâr Türkü

Tuna'nın Eser Bad-ı Saba Yeli

Usûlü: Oynak

(Saz.....)

Serbest.....

A la man dağ la rı nı a şıp ge lir

Ci ne viz Da ğ la rı n

dağ la rı n (Saz.....) de ler ge çer sin he

y (Saz.....)

A na lar ađ

Tablo III

Rumeli Türkülerinde Kullanılan Usul Değişmeleri ve Mertebeleri

Usuller	Mertebeleri	Adet
Sofyan + Sengin Semâî	4/8 + 6/4	1
Türk Aksağı + Devr-i Hindî	5/4 + 7/4	1
Aksak Semâî + Devr-i Hindî	9/8 + 7/8	1
Dev-i Hindî + Sofyan	7/4 + 4/4	1
Semâî + Devr-î Tûrân	3/4 + 7/8	1
Devr-i Revân + Raksan	14/8 + 15/8	1
Fahte + Darbı Türkî	20/8 + 18/8	1
Nim Berefşan + (?)	16/8 + 19/8	1
Düyek + Devr-i Hindî + Aksak Semâî	8/8 + 7/8 + 10/8	1
Nim Evsat + İki Aksak + (?)	13/8 + 12/8 + 17/8	1

“Sarı Tütün Yelpaze, Selâm Söyle Gel Bize” güfteli Hüseyinî makamındaki Rumeli türküsünde Fahte ve Darb-ı Türkî usûlleri kullanılmıştır. Bu örnek türkünün notası aşağıda verilmiştir.

Hüseyinî Türkü

Sarı Tütün Yelpaze

Usûlü: Fahte / Darb-ı Türkî

Sa_ rı tü tün_ yel pa_ ze mü rü de ma man_

Se_ lam söy le_ gel bi_ ze_

Na_ sil ge le_ yim si_ ze mü rü de ma_ man

Ni_ kah kı yar_ lar bi_ ze_

2. 4. Rumeli Türkülerinde Kullanılan Çalgılar

Rumeli müziği icrasında çalgıların çeşitliliği büyük önem taşımaktadır. Klarinet ve zurna bu bölgedeki vazgeçilmez ve en revaçtaki çalgılardan olmuştur. Kahramanlık türkülerinin ve mehter marşlarının önemli çalgısı zurnadır. Gittikçe kaybolan çalgı çeşitliliğimize rağmen zurna bu müzikte yerini hâlâ korumaktadır. Günümüz Türk halk müziğinde kullanılan bağlama, kemâne, zurna gibi çalgıların yanı sıra klâsik Türk müziğinde kullanılan ud, kanun, keman, ney, tanbur, kemençe, cümbüş, davul, def, bendir gibi çalgılar Rumeli türküleri icrasında birlikte çalınmaktadır. Anadolu'nun Antep, Elazığ, Urfa gibi çeşitli bölgelerinde de rastlanan halk çalgıları ve klasik çalgı birlikteliği Rumeli'de de görülmektedir. Anadolu'da Harput müziğinde baş çalgı olarak kullanılan klarnet Rumeli'de de adeta baş çalgıdır. Harput müziğinde kullanılan ud, kanun, keman, ney, tanbur, kemençe, cümbüş, davul, def (Özçelik 2002 :15) gibi çalgılar Rumeli müziğinde de kullanılmaktadır. Bu Osmanlı kültürünün gücünü ve bir uçtan bir uca kadar olan etkisini göstermektedir. Günümüzde Şumnu, Ohri, Prizren, Üsküp, Gümölcine gibi bölgelerde bahsedilen çalgılar halen aktif bir şekilde kullanılmaktadır.

Sonuç

Türkiye'nin Doğu Trakya, Bulgaristan ve Arnavutluğun tamamı, bütün adalar (Mora dışında) ve Yunanistan, Makedonya, Kosova, Karadağ, Sırbistan, Romanya'dan Dobruca, Moldovya ile Ukrayna'nın Kırım'a kadar olan Karadeniz sahilleri, Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın Voyvodina bölgesi, Hırvatistan, Slovenya, Macaristan'ı içine alan ve çok geniş bir bölgeyi kapsayan Rumeli eyaleti, 500 yıldan fazla bir süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hakim olmadan çok önce Balkanlara yerleşmiş olan Türkler, bölgenin etnik, sosyal ve kültürel yapılanmasında önemli bir rol oynamışlardır. Bölgeye göç eden Müslüman-Türk halklar, beraberlerinde Anadolu-İslam kültürünü, mimarisini, el sanatlarını, Türk Orta Asya-Anadolu kültür ve geleneğini, folklorunu taşımışlardır. Gittikleri bölgelerde, yerel halkla sıkı dostluk ilişkileri kurmuşlar, ilişkiler sadece ticaretle sınırlı kalmamıştır. Bölgenin sosyal ve kültürel yapısı büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüze kadar ulaşan kültür mirasının büyük bir kısmı bu dönemde inşa edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Rumeli eyaleti nasıl ki siyasi ve kültürel alanda birinci sırada yer alan bir eyâlet oldu ise günümüzde dahi Rumeli türküleri tarihten gelen ihtişamı ve gücüyle Türk müziği repertuarındaki çok önemli yerini korumaktadır. "Serhad Türküleri", "Kahramanlık türküleri" olarak anılmaktadır. Bugün Rumeli türküleri denince akla ilk gelen tema kahramanlıktır. Türkü güftelerinde akıncı ve serhadların zafer sevinci hissedilmektedir. Hepsinin konusu kahramanlık, savaşlar, düşmandan alınan ya da düşmana kaptırılan ülke ve şehirlerle, bu şartlar altında gelişen gönül maceraları ile bütünleşir. Üslûb ve ifadelerinde yiğitliklerle duygusallıklar yan yana gelmiştir. Beste tekniği, makamların seyir ve ritmik özellikleri açısından bu eserler klâsik üslûb özelliği taşırlar. Rumeli türkülerinin ilk derlemesi udî Nevres Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Geniş çaplı ikinci derlemeyi ise tanburacı Osman Pehlivan, Muzaffer Sarısözen ve Kemal Altinkaya yapmıştır.

Rumeli türkü güftelerinde Rumeli insanına ait kılık-kıyafet, gelenek-görenek, yeme-içme alışkanlıkları, bölge insanına takılan adlar, lâkablara farklılık göstermektedir. TRT arşivinde ve repertuarında bulunan ve notaları ile tespit edilebilmiş 356 adet Rumeli türküsü mevcuttur. Bu türkülerde Türk sanat müziğinde de kullanılan 29 değişik makamın kullanıldığı görülmüştür. Makam seyir özellikleri klâsik üslûbla tamamen örtüşen bir yapıdadır. Çok sesli unsurların ya da batı müziği tonalitesine yakın Nihavend, Bûselik gibi makamların kullanılmadığı tespit edilmiştir. 23 adet farklı usûlün kullanıldığı görülmüştür. Klarnet ve zurna bu bölgedeki vazgeçilmez ve en revaçtaki çalgılardan olmuştur.

Kaynaklar

- Ahmetbeyođlu, Ali (2001), *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Ankara ,Türk Tarih Kurumu Yay.,
- Cebeci, Ahmet (2006), *50 yıllık Türküler*, Ankara, BTİHD Yay.,
- İsen, Mustafa (1997), "Tezkirlere Göre Osmanlı Kültür Coğrafyası", Ankara, *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yay. s .67 - 75
- İsen, Mustafa (2003), *Balkanlarda Türk Edebiyatı*, Ankara, Asam Yay.,
- Kosal, Vedat (1999), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Batı Müziği", *Osmanlı Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, Ankara.
- Özalp, Nazmi (1992), *Türk Müsikîsi Beste Formları*, Ankara, TRT Basım ve Yayın Müd. Yay.
- Özçelik, Sadık (2002), "An Example of the Local Music in Turkey, Harput Music", *Macedonian Folklore, Journal of Istutute of Folklore Makro Cepenkov*, Skopje, Macedonian Folklore, Macedonian N:61 p.15-19
- Özkan, İsmail Hakkı (2006), *Türk Müsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, İstanbul, Ötüken Yay.
- Öztuna, Yılmaz (1994), *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul, Ötüken Yay.
- Turhan, Salih (1993), *Harput-Elazığ Musikî Folkloru*, Yükseköğretim Kurulu Mat.
- Türbedar, Erkan (2003), *Balkan Türkleri*, Ankara, Asam Yay.
- TRT Arşiv Notaları.
- Yahya, Gülçin (2002), *Ud Metodu*, Yurt Renkleri Yay., Ankara.